

Ἔτι, εἰ ἐξ ὕλης συγκέοιτο ἡ νοερά οὐσία, εἴη ἂν ἐξ ὕλης ἀτόμου, ἵνα ὑφεστηκυῖα ᾗ· ἀλλὰ τοῦτο ἀδύνατον· τὰ γὰρ εἶδη τῶν νοητῶν νοητά εἰσιν ἐνεργεῖα, καθὼς τῆς ὕλης χωρίζονται· καθόσον δέ εἰσι νοητά ἐνεργεῖα, ἐν μετὰ τοῦ νοῦ γίνονται διὰ τὸ τὸν νοῦν ἀνάγκη εἶναι ἄνευ ὕλης ἀτόμου.

Ἔτι, ἐκάστου ἐξ ὕλης καὶ εἶδους συγκειμένου ἢ ἐνέργεια οὐ τοῦ εἶδους ἢ τῆς ὕλης χωρίς, ἀλλὰ τοῦ συγκειμένου ἐστίν· ἀλλὰ τὸ νοεῖν τοῦ νοῦ, ὅς ἐστιν ἐξ ὕλης καὶ εἶδους σύνθετος, οὐχ οἶόν τε εἶναι τοῦ συνθέτου· εἰ γὰρ τοῦ συνθέτου ἔσται, καὶ τὸ σύνθετον νοήσει μόνον· τοῦτο δὲ ψεῦδος.

Ἔτι, τὰ εἶδη τῶν ὄντων εἴεν ἂν ὑλικῶς καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, ὡσπερ εἰσιν ἐξω· ἐξω δὲ οὐκ εἰσὶ νοητά ἐνεργεῖα, ἀλλὰ δυνάμει μόνον· καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἄρα οὕτως ἔσονται.

Ἔτι, τὰ εἶδη τῶν ἐναντίων ἐν τῇ ὕλῃ ἐναντία, διὸ καὶ ἐξωθοῦσιν ἀλληλα· ἐν δὲ τῷ νῷ οὐκ εἰσὶν ἐναντία· λόγος μὲν οὖν ἐστὶ θατέρου θατερον, καὶ δι' ἀλλήλων νοοῦνται. Οὐκ ἄρα ἔχουσι τὸ ὑλικὸν εἶναι ἐν τῷ νῷ, οὐδ' ὁ νοῦς ἐξ ὕλης καὶ εἶδους.

Ἔτι, ἡ ὕλη οὐ δέχεται τι ἐκ νέου εἶδος ἄνευ κινήσεως ἢ μεταβολῆς· ὁ δὲ νοῦς οὐ κινεῖται δεχόμενος τὰ εἶδη, ἀλλὰ μάλλον ἡρεμῶν τελειοῦται τῷ νοεῖν, καὶ ἐμποδῶν αὐτῷ πρὸς τὸ νοεῖν ἢ κινήσεις· οὐκ ἄρα εἰσὶν ἐν τῷ νῷ ὡς ἐν ὕλῃ, ἢ ἐν πράγματι ὑλικῷ· ὅθεν φανερόν, ὅτι αἱ νοεραὶ οὐσαὶ ἄυλοι εἰσιν, ὡσπερ εἰσὶν καὶ ἀσώματα.

LI. — Ὅτι ἡ νοερά οὐσία οὐκ ἐστὶν εἶδος ὑλικόν.

Τὸ γὰρ λέγειν εἶδος εἶναι τὸν νοῦν μὴ ὑφεστῶς, ἀλλ' ὡσπερ τῇ ὕλῃ βαπτισθέν, ταυτόν ἐστι κατὰ τὸ πρᾶγμα, ὡσπερ ἂν εἰ λέγοιτο τὸν νοῦν εἶναι σύνθετον ἐξ ὕλης καὶ εἶδους, μόνον δὲ κατὰ τοῦνομα διαφέρει. Κατὰ μὲν γὰρ τὸν πρότερον τρόπον λεχθήσεται αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ νοῦ σύνθετον, κατὰ δὲ τὸν ὕστερον ὁ νοῦς. Εἰ τοίνυν ψεῦδός ἐστι τὸν νοῦν σύνθετον εἶναι ἐξ ὕλης καὶ εἶδους, ψεῦδος ἔσται καὶ τὸ εἶδος εἶναι ὑλικόν, ἀλλὰ μὴ ὑφεστῶς.

30

LII. — Ὅτι διάφορον ἐν αὐταῖς τὸ εἶναι καὶ ὃ εἰσιν.

Διὰ ταῦτα μέντοι γε τῇ θείᾳ ἀπλότητι οὐκ ἐξισοῦνται αἱ νοεραὶ οὐσαὶ· πρῶτον μὲν γὰρ τὸ εἶναι καὶ ὃ εἰσιν ἐν αὐταῖς οὐκ ἐστὶ ταυτόν· τὸ γὰρ ὑφεστῶς εἶναι ἐν ἐστὶ μόνον, ὡς ὁ Θεός ἐστι τὸ εἶναι αὐτοῦ ὑφεστῶς, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν παρ' αὐτὸν δύναται εἶναι τὸ εἶναι αὐτοῦ.

Ἔτι, τὸ ὑφεστῶς εἶναι ἄπειρον εἶναι ἀνάγκη· οὐ γὰρ ὀρίζεται δεκτικῇ τινι· ἐν δὲ ἐστὶν ἄπειρον τὸ πρῶτον εἶναι· καὶ ἐν ἄρα ἐστὶν ὑφεστῶς εἶναι αὐτό.

Ἔτι, αὐτὸ τὸ εἶναι ἀρμόζει τῷ πρῶτως ποιοῦντι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν· τὸ γὰρ εἶναι τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ· τὸ δὲ ἀρμόζον τινὶ κατὰ τὴν

ιδίαν φύσιν, εἰ ἄλλοις ἔνεστι, κατὰ μετοχὴν ἔνεστιν, ὡς ἡ θερμὴ τοῖς ἄλλοις ἐκ τοῦ πυρός· τὸ δὲ κατὰ μετοχὴν ἀρμόζον τινὶ οὐκ ἔστιν οὐσία αὐτοῦ· ἀδύνατον τοίνυν ἔστιν ἑτέρου τινὸς ὄντος οὐσίαν παρὰ τὸ πρῶτως ποιοῦν αὐτὸ τὸ εἶναι τυγχάνειν.

Ἐντεῦθεν ἔστιν ὅτι ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἰδίον ὄνομα τίθεται τοῦ Θεοῦ, τὸ ὄν, τῷ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ μὴ εἶναι ἕτερον ἢ τὸ εἶναι αὐτοῦ, καὶ ταύτην ιδιότητα αὐτοῦ εἶναι μόνου.

LIII. — Ὅτι ἐν ταῖς νοεραῖς οὐσίαις ἔστι δύναμις καὶ ἐνέργεια. 10

Ἐν οἷς γὰρ ἔστι διαφορά τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι, ἐν τούτοις καὶ σύνθεσις ἔστιν ἐνεργείας τε καὶ δυνάμεως· τὸ γὰρ εἶναι συμπληρωτικόν ἔστι τῆς ὑφαστάσεως οὐσίας, ὅταν ἄλλο παρ' αὐτὴν ᾗ· ἕκαστον γὰρ ἐνεργεία ἔστι καθὼς τὸ εἶναι ἔχει, καὶ ἡ οὐσία τότε πρὸς τὸ εἶναι λόγον ἔχει δυνάμεως. 15

Ἐτι, πᾶν τὸ μετέχον παραβάλλεται πρὸς τὸ μετεχόμενον ὡς δύναμις πρὸς ἐνέργειαν· τῷ γὰρ μετέχειν τοῦ μετεχομένου γίνεται ἐνεργεία τοιοῦτον. Ἄλλ' ὁ Θεὸς μόνος ἔστιν οὐσιωδῶς ὄν, τὰ δὲ ἄλλα μετέχουσιν αὐτοῦ τοῦ εἶναι. Πᾶσα τοίνυν κτιστὴ οὐσία παραβάλλεται πρὸς τὸ ἑαυτῆς εἶναι ὡς δύναμις πρὸς ἐνέργειαν. 20

LIV. — Ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτόν, ἢ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι καὶ ἢ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους σύνθεσις. f. 51^v

Εἰ γὰρ καὶ ἑκατέρωθεν σύνθεσις ἐκ δυνάμεως ἔστι καὶ ἐνεργείας, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν ἄμφω τοῦ αὐτοῦ λόγου· ἢ γὰρ σύνθεσις τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς δυνάμεως ἐπὶ πᾶσιν ἔστιν, καθόσον ἢ μὲν ὕλη καὶ τὸ εἶδος διαιροῦσι τὴν φυσικὴν μόνην οὐσίαν, ἢ δὲ δύναμις καὶ ἐνέργεια διαιροῦσι τὸ κοινὸν ὄν, καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἐπόμενα τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, καθόσον τοιαῦτα, κοινὰ εἰσι τῶν κτιστῶν οὐσιῶν, ὕλικῶν τε καὶ ἀύλων, ὡς τὸ δέχεσθαι τὸ ἐπεισιέναι, τὸ τελειοῦν καὶ τὸ τελειοῦσθαι· τὰ δὲ ἴδια τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους, οἷον γίνεσθαι καὶ φθίρεσθαι καὶ τὰ τοιαῦτα, τῶν ὕλικῶν εἰσι μόνων οὐσιῶν. 25
30

LV. — Ὅτι αἱ νοεραὶ οὐσίαι ἀφθαρτοὶ εἰσιν.

Πᾶσα γὰρ φθορὰ κατὰ τινα χωρισμὸν ἔστι τοῦ εἶδους ἀπὸ τῆς ὕλης, ἢ μὲν ἀπλή, χωριζομένου τοῦ οὐσιώδους εἶδους, ἢ δὲ κατὰ τι, τοῦ συμβεβηκότος· ἕως γὰρ ἂν μένη τὸ εἶδος, καὶ τὸ πρᾶγμα ἔστιν· διὰ γὰρ τοῦ εἶδους ὑποκείμενον γίνεται ἢ οὐσία τοῦ εἶναι· ἀλλ' οὐδεμία οὐσία νοερὰ

19 παραβάλλεται écrit 2 fois par distraction A; le premier a été biffé

σύγκειται ἐξ ὕλης καὶ εἶδους· οὔτε χωρίζεται ἄρα ἐν αὐτῇ τὸ εἶδος ὁποιοῦν, οὔτε φθορὰ ἔπεται.

Ἔτι, ἐν τῇ νοερᾷ οὐσίᾳ οὐκ ἔστι δύναμις πρὸς τὸ μὴ εἶναι· ἔστι γὰρ συμπεπληρωμένη οὐσία καὶ ἀπλή· ἐν παντί δὲ φθαρτῷ ἀνάγκη δύναμιν εἶναι πρὸς τὸ μὴ εἶναι.

Ἔτι, πᾶν τὸ φθειρόμενον ἢ σῶμά ἐστιν, ἢ εἶδος τι σώματος, ἢ δύναμις σώματος ἠρτημένη· τὰ γὰρ τοιαῦτα κινούμενα φθείρεται· ἀλλ' αἱ νοεραὶ οὐσίαι τούτων οὐδέν εἰσιν.

Ἔτι, τὸ νοητόν, ἢ νοητόν, καθόλου καὶ ἀφθαρτον· τὸ δὲ νοητόν 10 τελειότης τοῦ νοῦ· ἀνάλογα ἄρα εἰσίν, ὥστε καὶ ὁ νοῦς ἀφθαρτος.

Ἔτι, αἱ νοεραὶ οὐσίαι φυσικῇ ἐπιθυμίᾳ ἐφίενται τοῦ αἰεὶ εἶναι, καὶ μετὰ γνώσεως τούτου ἐφίενται, καὶ τοῦ κατὰ άτομον εἶναι, οὐ τοῦ κατ' εἶδος εἶναι· καὶ ἀδύνατον εἶναι εἰκῆ τὴν φυσικὴν ἐπιθυμίαν ταύτην.

Ἐντευθέν ἐστι τὸ ἐν ψαλμοῖς· „Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν“.
15 Ὅπου, συναριθμηθέντων τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων, συνάπτεται· „Ἔστησε αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος“.

LVI-LVII. — Πῶς ἡ νοερὰ οὐσία δύναται ἐνωθῆναι σώματι.

Ὅτι οὐ δύναται ἐνωθῆναι κατὰ τρόπον μίξεως· τὰ γὰρ μιγνύμενα 20 ἀνάγκη ἀλλοιοῦσθαι πρὸς ἀλληλα, ὅπερ συμβαίνει ἐν ἐκείνοις, ὧν ἡ αὐτὴ ὕλη, ἀπερ δύνανται ἀλλήλων εἶναι δραστικά καὶ παθητικά· αἱ δὲ νοεραὶ οὐσίαι οὐ κοινωνοῦσι τοῖς σωματικοῖς κατὰ τὴν ὕλην· αὐλοὶ γάρ, ὡς ἐδείχθη.

Ἄλλ' οὐδὲ ὡς ὁ κινῶν τῷ κινουμένῳ μόνον ἐνοῦται, ὡς ὁ Πλάτων ὑπέθετο, λέγων εἶναι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι ὡς ὁ ναύτης ἐν τῇ νηϊ, f. 52 τουτέστι κατὰ | δυνάμει ἐπαφῆν μόνον· ἀλλ' οὕτως οὐ γίνεται ἐν ἀπλῶς· ἐκ δὲ τῆς ἐνώσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος γίνεται ἐν· εἰ δὲ μὴ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐν ἀπλῶς, οὐδ' ἂν ἦν ὄν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. Πρὸς δὲ τὸ φυλάξασθαι τοῦτο, ὑπέθετο Πλάτων μὴ συγκεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἄνθρωπον εἶναι χρωμένην σώματι, 30 ὥσπερ ὁ Πέτρος ἄνθρωπος ἐστὶ χρώμενος ἱματίῳ, οὐ σύνθετος ἐξ ἀνθρώπου καὶ ἱματίου. Τοῦτο δὲ δεικνύται ἀδύνατον εἶναι· ὁ γὰρ ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῷον αἰσθητὰ τινὰ εἰσὶ καὶ φυσικά· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἦν, εἰ τὸ σῶμα καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ οὐκ ἦσαν ἐκ τῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζῷου οὐσίας, ἀλλ' ἢ οὐσία ἑκατέρου ἦν ἢ ψυχὴ, κατὰ τὴν προειρημένην θέσιν· ἢ γὰρ 35 ψυχὴ οὐκ αἰσθητόν τί ἐστὶν οὔτε ὕλικόν. Ἀδύνατον τοίνυν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ ζῷον ψυχὴν εἶναι χρωμένην σώματι, μηδὲν δὲ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκείμενον.

Ἔτι, τὸ κινούμενον οὐ τυγχάνει τοῦ εἶδους ὑπὸ τοῦ κινουόντος· οὐκοῦν

οὐδὲ τὸ σῶμα καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ τεύξονται τοῦ εἶδους ἐκ τῆς ψυχῆς, ὥστε ἀπελθούσης αὐτῆς ὑπομένειν τε σῶμα καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ τοῦ αὐτοῦ εἶδους· ἀλλ' ἀδύνατον· σὰρξ γὰρ καὶ ὀστοῦν καὶ χεὶρ καὶ τὰ μέρη αὐτῶν μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀποδημίαν ὁμωνύμως λέγονται μόνον, οὐδεμιᾶς ἐνεργείας τοῖς μέρεσι τούτοις προσούσης, ἥτις τῷ εἶδει ἔπεται, Οὐκ ἄρα ὡς ⁵ μόνον κινοῦν κινουμένῳ, ἢ ὡς ἄνθρωπος ἑματίῳ ἢ ψυχῇ ἐνοῦται τῷ σώματι.

Ἔτι, τὸ κινήτων οὐκ ἔχει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ κινουόντος, ἀλλὰ μόνον τὴν κίνησιν· ἀλλὰ τὸ σῶμα ἔχει τὸ εἶναι ἐκ τῆς ψυχῆς· ἔχει γὰρ ἀπ' αὐτῆς τὸ ζῆν, ὅπερ ἐστὶν εἶναι τι τοῦ ζῶντος.

Ἔτι, τὸ κινήτων οὔτε γίνεται διὰ τὸν συνεγγυσμὸν τοῦ κινουόντος, ¹⁰ οὔτε τῷ χωρισμῷ φθείρεται. Εἰ οὖν ὡς κινοῦν μόνον ἢ ψυχῇ παρεβάλλετο πρὸς τὸ σῶμα, οὔτε γένεσις ἂν ἦν ἐν τῇ ταύτης ἐνώσει μετὰ τοῦ σώματος, οὔτε φθορὰ καὶ θάνατος ἐν τῷ χωρισμῷ.

Ἔτι, ὁμοίως ἔχει ὅλη αἰσθητικὴ ψυχῇ πρὸς ὅλον τὸ σῶμα τοῦ ζῆου, καὶ τὸ μέρος αὐτῆς πρὸς τὸ μέρος· ἀλλ' ἢ ὄψις ἐστὶν εἶδος τοῦ ὀφθαλμοῦ ¹⁵ καὶ ἐνέργεια, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως· καὶ ἢ ψυχῇ ἄρα ὕλης εἶδος καὶ ἐνέργεια ὅλου τοῦ σώματός ἐστιν.

LXIII. — Ὅτι ἢ θρεπτικὴ καὶ αἰσθητικὴ καὶ νοερά οὐκ εἰσὶ τρεῖς ψυχαὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. 20

Τοῦτο μὲν δόξα τοῦ Πλάτωνος ἦν, ἀλλ' ἀδύνατος· ἐκ γὰρ τοῦ αὐτοῦ | ἔχει ἕκαστον τὸ εἶναι καὶ τὴν ἐνότητα· τὸ γὰρ ἐν ἔπεται τῷ ὄντι· ἔχει f. 52^v δὲ ἕκαστον ἀπὸ τοῦ εἶδους τὸ εἶναι, ὥστε καὶ τὴν ἐνότητα. Εἰ τοίνυν πλείους ἦσαν ψυχαὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὡς εἶδη διάφορα, ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἦν ἓν, ἀλλὰ πλείω· οὐδὲ πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐνότητα ἢ τῶν εἰδῶν ²⁵ τάξις ἀρκέσει, ἐπεὶ τὸ κατὰ τάξιν ἓν εἶναι οὐκ ἔστιν ἀπλῶς εἶναι, καὶ ἢ τῆς τάξεως ἐνότης ἐσχάτη τῶν ἐνοτήτων ἐστίν.

Ἐπεὶ δὲ ὑπετίθει Πλάτων τὴν μὲν λογικὴν ψυχὴν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, τὴν δὲ θρεπτικὴν ἐν τῷ ἥπατι, καὶ τὴν ἐπιθυμητικὴν ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ τοῦτο διχῶς ἐλέγχεται ψεῦδος ὄν· πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ ἐν μέρος τῆς ψυχῆς, ³⁰ ἦτοι τὸ νοερόν, οὐ δύναται τινὶ μέρει σώματος ἀποδίδοσθαι· ἐδείχθη γὰρ μὴ εἶναι ἐνέργειά τινος μέρους σώματος· δεύτερον, ὅτι φανερόν ἐστιν ἐν τῷ αὐτῷ μέρει τοῦ σώματος πολλὰς ἐνεργείας φαίνεσθαι διαφόρων μερῶν τῆς ψυχῆς, ὡς ἐν τοῖς ζῴοις, ἃ ζῶσι διαιρεθέντα· τὸ γὰρ αὐτὸ μέρος καὶ κίνησιν καὶ αἰσθησιν ἔχει καὶ ἔφεσιν ὅς κινεῖται· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αὐτὸ ³⁵ τοῦ φυτοῦ μέρος διαιρεθὲν τρέφεται καὶ αὔξεται καὶ βλαστάνει· ὅθεν φανερόν, ὅτι τὰ διάφορα τῆς ψυχῆς μέρη ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἐνὶ μέρει τοῦ

σώματός εἰσιν· οὐκ ἄρα διάφοροι ψυχαί εἰσιν ἐν ἡμῖν, διαφόροις μέρεσι τοῦ σώματος ἀποδοσθέναι.

LIX. — Ὅτι ὁ δυνάμει νοῦς οὐκ ἔστιν οὐσία χωριστή.

6 Ὁ μὲν Ἀβερρόης καὶ τινες τῶν ἀρχαίων, ὡς αὐτός φησιν, ἐτίθει τὸν δυνάμει νοῦν, ᾧ νοεῖ ἢ ψυχῇ, εἶναι κεχωρισμένον τοῦ σώματος κατὰ τὸ εἶναι καὶ μὴ εἶναι εἶδος σώματος, τῷ Ἀριστοτέλει ἐρειδόμενος, ὅς φησι τὸν τοιοῦτον νοῦν χωριστὸν καὶ ἀμιγῆ σώματι, καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀπαθῆ, καὶ ἄλλοις λόγοις, οὓς διὰ συντομίαν παρίεμεν· δείξομεν δὲ ὑστερον καὶ τὴν
10 ἀριστοτελικὴν κατὰ ἀλήθειαν περὶ τούτου γνώμην· ἀλλὰ νῦν ἐνὶ λόγῳ πρὸς τὴν Ἀβερρόου δόξαν ἀντιστήναι ἀρκεῖ. Ὅπου γὰρ ὑψηλότερα ἐνέργεια τοῦ ζῶντος, ἐκεῖ καὶ ὑψηλότερον εἶδος ζωῆς, ὡς ἐπὶ τῶν φυτῶν δῆλον, καὶ τῶν ζῴων, καὶ ἔτι περαιτέρω τῶν ἀνθρώπων. Δῆλον οὖν ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑψηλότερα ζωῆς ἐνέργεια εὐρίσκεται τὸ νοεῖν· ἀνταποκρίνεται
15 ἄρα αὐτῇ καὶ ὑψηλότερον εἶδος ζωῆς. Ἀλλ' ἡ ζωὴ κατὰ τὴν ψυχὴν ἔστιν· ἔξει τοίνυν ὁ ἀνθρώπος ὑψηλότεραν ψυχὴν ἢ ζῴῃ, τῆς αἰσθητικῆς καὶ
f. 58 θρεπτικῆς· οὐδεμία δὲ ἔστιν ὑψηλότερα τοῦ νοῦ. | Ἔστι τοίνυν ὁ νοῦς ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀκολούθως εἶδος αὐτοῦ.

20

LX.

Τούτοις προσέκειτο, καὶ ὅτι ὁ ἀνθρώπος οὐ λαγχάνει τοῦ εἶδους διὰ τοῦ κατήητικου νοῦ, ὡς Ἀβερρόης ἐδόξασεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ δυνάμει νοῦ· παθητικὸν δὲ ἔλεγε νοῦν τὴν διαλογιστικὴν δύναμιν, ἐν ᾧ τὰς τῶν ἐπιστημῶν ἔξεις ἔλεγεν εἶναι ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, καὶ οὗ τὴν καθέδραν ἐν μέσῃ
25 τῇ κοιλίᾳ τῆς κεφαλῆς εἶναι ἔλεγεν. Ἀλλὰ τοῦναντίον εἶναι ἀληθῆς πολλοῖς δείκνυται λόγοις καὶ ἀρίστοις, οὓς καὶ αὐτοὺς διὰ συντομίαν παρήκαμεν, καὶ ὅτι οὐδὲν ἡμῖν εἰσι προὔργου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιτομῆς τοῦ ὅλου βιβλίου, εἰ καὶ ἄλλως σπουδαῖοι εἰσι τοῖς χρήζουσιν ἐγγυμνάζεσθαι.

30

LXI. — Ὅτι ἐναντία αὐταὶ αἱ δόξαι.

Ὅτι δὲ ἐναντία ἢ θέσις Ἀβερρόου τῇ Ἀριστοτέλους ἀποφάσει, προὔργου ἐπιδεικνύουσι δεῖ. Αὐτὸς γὰρ ἐν δευτέρῳ τοῦ περὶ ψυχῆς, ὀρισάμενος τὴν ψυχὴν ἐντελέχειαν εἶναι πρώτην φυσικοῦ ὀργανικοῦ σώματος δυνάμει ζῶν ἔχοντος, εὐθὺς συνάπτει ὅτι ὁ ὀρισμὸς οὗτος, καθόλου ῥηθείς, ἔστι περὶ
35 ἀπάσης ψυχῆς· εἶτα ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ ἐπάγει εἶναι τινα μέρη τῆς ψυχῆς χωριστά, ἅτινα οὐκ εἰσὶν εἰ μὴ τὰ νοερά, ὥστε κακεῖνα ἐντελέχειαν εἶναι τοῦ σώματος. Εἰ δὲ ἐπάγει· „Περὶ δὲ τοῦ νοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς δυνάμεως, οὐπω οὐδὲν ἔστι φανερόν, ἀλλ' ἔοικεν ἕτερον γένος εἶναι ψυχῆς“, οὐ διὰ τοῦτο ἀλλοτριῶν βούλεται τὸν νοῦν τοῦ κοινοῦ τῆς ψυχῆς ἕρισμοῦ,
40 ἀλλὰ τῶν ἰδίων φύσεων τῶν ἄλλων μερῶν, ὥσπερ ὁ λέγων ἄλλο γένος

εἶναι τοῦ ζῴου τὸ πτηνὸν παρά τὸ πεζὸν οὐκ ἀφαιρεῖ τοῦ πτηνοῦ τὸν κοινὸν ὄρισμὸν τοῦ ζῴου. Εἰ δὲ ἡ ψυχὴ ὁμωνύμως ἐλέγετο κατὰ τοῦ νοῦ καὶ τῶν ἄλλων, πρῶτον ἂν διέκρινε τὴν ὁμωνυμίαν, καὶ μετὰ ταῦτα ὠρίσατο ἂν, ὡσπερ ἔθος αὐτῷ· ἄλλως γὰρ ἂν δι' ὁμωνύμων προῖοι, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐν ταῖς ἀποδεικτικαῖς ἐπιστήμαις.

Ἔτι, ἐν δευτέρῳ περὶ ψυχῆς τὸν νοῦν εἰς τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἀριθμεῖ, καὶ ἐν τῷ προειρημένῳ ῥητῷ, διανοητικὴν δύναμιν ὀνομάζει· οὐκ ἄρα ὁ νοῦς ἐκτός ἐστι τῆς ψυχῆς κατ' αὐτόν, ἀλλὰ δυνάμις τις αὐτῆς.

Ἔτι, ἐν τρίτῳ περὶ ψυχῆς φησί. „Περὶ δὲ τοῦ μέρους τῆς ψυχῆς ᾧ ἡ ψυχὴ φρονεῖ καὶ γινώσκει“, ἐν ᾧ φανερώς δείκνυσι τὸν νοῦν εἶναι τὴν ψυχῆς.

Ἔτι, μετὰ ταῦτα διακαθαίρει τὸν δυνάμει νοῦν ἐπάγων. „Λέγω δὲ τὸν νοῦν, ᾧ δοξάζει καὶ νοεῖ ἡ ψυχὴ“.

LXII. — Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου δόξης περὶ τοῦ νοῦ.

Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ὑπέθετο τὸν δυνάμει νοῦν εἶναι τινα δύναμιν ἐν ἡμῖν, ἣ ὁ κοινὸς ἐφαρμόζει τῆς ψυχῆς λόγος, μὴ εἶναι δὲ ἰδρυμένην ἐν τινι νοεῖσιν οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς τῶν στοιχείων μίξεως ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ σώματι ἐπομένην πρὸς τὸ τὴν ἐπιρροίαν δέχεσθαι τοῦ ἐνεργοῦντος νοῦ, ὅς ἀεὶ ἐστὶν ἐνεργεῖα καὶ οὐσία τις χωριστή, καὶ τῇ ἐπιρροίᾳ ἐκείνῃ τὸν ἀνθρώπου γίνεσθαι ἐνεργεῖα νοοῦντα· ᾧ δὲ ὁ ἀνθρώπος δυνάμει νοῦν ἐστὶ, τὸν δυνάμει νοῦν εἶναι, καίτοι γε Ἀριστοτέλης ἐν τρίτῳ περὶ ψυχῆς δείκνυσι τὸν δυνάμει νοῦν ἀμιγῆ εἶναι σώματι, ᾧ οὐ συναληθεύει τῷ ἐπεσθαι αὐτόν τῇ μίξει τῶν στοιχείων. Ἄλλ' οὐδὲ προδιάθεσις δύναται εἶναι καὶ δυνάμει νοῦς, ὡς αὐτὸς φησὶν· ἄλλο γὰρ τὸ προδιατίθεσθαι, καὶ ἄλλο τὸ δέχεσθαι τὰ προδιατεθειμένα, ὅ φησὶν Ἀριστοτέλης περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ, καὶ ὅτι γραμματεῖα ἀγράφων ἔοικεν, ὡσπερ διατεθειμένον πρὸς τὴν ὑποδοχὴν ὑποκείμενον. Πῶς δ' ἂν εἴη καὶ προδιάθεσις ὁ ὑπ' Ἀριστοτέλους μέρος τῆς ψυχῆς τίθεται, καὶ ᾧ κατ' αὐτόν ἡ ψυχὴ δοξάζει καὶ νοεῖ, καὶ ᾧ τυγχάνει τοῦ εἶδους ὁ ἀνθρώπος, ὡς μέρει τυγχάνοντι τῆς ψυχῆς, ἣτις εἶδος αὐτοῦ ἐστὶ καὶ ἐντελέχεια;

LXIII. — Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ κράσις.

Ταύτῃ τῇ δόξῃ ἔοικεν ἡ τοῦ Γαλήνου δόξα περὶ ψυχῆς, ὅτι κράσις ἐστὶν, κινήθεντος ἐκ τοῦ τὰς διαφορὰς ἐν ἡμῖν κράσεις διαφορῶν παθῶν αἰτίας γίνεσθαι, ἃ τῇ ψυχῇ ἀποδίδονται, ὡσπερ οἱ χολώδεις ῥαδίως ὀργίζονται, καὶ οἱ μελαγχολικοὶ ῥαδίως λυποῦνται. Ἄλλ' ἀδύνατον· ἡ γὰρ ἐνέργεια τοῦ νοῦ ὑπερήπλωται τῆς δυνάμεως τῶν ποιητικῶν καὶ παθητικῶν ποιότητων, αἱ εἰσι τῆς κράσεως αἰτίαι, καὶ οὐ δύναται ἡ κράσις αἰτία εἶναι τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς· ὥστε οὐδὲ ἡ ψυχὴ κράσις.

Ἔτι, τῇ μὲν κράσει ἔστι τι ἐναντίον, καὶ τὸ μᾶλλον δέχεται διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἦττον· τῇ δὲ ψυχῇ οὐσιώδει εἶδει τυγχανούση καὶ οὐσία οὐδὲν προσήκει τοιοῦτον. Ἠπάτηται δὲ μὴ κατανοήσας ἄλλως ἀποδίδοσθαι τὰ πάθη τῇ κράσει, καὶ ἄλλως τῇ ψυχῇ· τῇ μὲν γὰρ ὡς διατιθείση καὶ ὡς τῷ ἐν τοῖς πάθεσιν ὑλικῷ, ὡς τῇ ζέσει τοῦ αἵματος· τῇ δὲ ψυχῇ ὡς πρώτη αἰτία καὶ τῷ ἐν τοῖς πάθεσιν εἰδικῷ, ὡσπερ ἔστιν ἐν τῇ ὀργῇ ἢ ὀρεξίς τῆς ἀντιλυπῆσεως.

f. 54

LXIV. — Ὅτι οὐκ ἔστιν ἀρμονία.

Ἄλλοι τὴν ψυχὴν ἀρμονίαν τῶν ἐναντίων εἶναι ὑπέλαβον, ὡς Ἐμπεδοκλῆς, καὶ Τιβούρτιος ὑστερον· ἀλλ' ἀδύνατον· ἡ γὰρ ἀρμονία ἢ ἡ σύνθεσις ἔστιν, ἢ ὁ τῆς συνθέσεως λόγος· ἀλλ' ἡ ψυχὴ σύνθεσις μὲν οὐκ ἔστιν· ἐδέησε γὰρ ἂν ἕκαστον μῦρον τῆς ψυχῆς σύνθεσιν εἶναι μερῶν τινῶν τοῦ σώματος, ὅπερ ψεῦδός ἐστιν· ἀλλ' οὐδὲ λόγος ἐστὶ τῆς συνθέσεως· ἐπεὶ γὰρ ἐν διαφόροις τοῦ σώματος μέρεσι διάφορα εἶδη καὶ λόγοι συνθέσεως, ἕκαστα τοῦ σώματος μέρη εἶχεν ἂν ἄλλην ψυχὴν, ὅσον ἄλλην μὲν τὸ ὄστρον, ἄλλην δὲ τὸ νεῦρον, ἄλλην δὲ ἡ σὰρξ, κατὰ διάφορον ἀναλογίαν συγκείμενα· ὁ ψεῦδός ἐστι φανερώς.

20

LXV. — Ὅτι οὐκ ἔστι σῶμα.

Τὰ γὰρ ζῶντα φυσικὰ σύγκειται ἐξ ὕλης καὶ εἶδους· σύγκειται δὲ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, ἥτις ἐνεργεῖα ζῶντα ποιεῖ, ὧν τὸ ἕτερον, εἶδος, τὸ δὲ, ὕλη, τὸ λοιπόν· ἀλλὰ τὸ σῶμα οὐ δυνατὸν εἶναι εἶδος· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν ἐτέρῳ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ καὶ ὕλη· ἡ ψυχὴ ἄρα εἶδος· οὐκ ἄρα σῶμα· οὐδὲν γὰρ σῶμα εἶδος ἔστιν.

Ἔτι, ἀδύνατον δύο σώματα εἶναι ὁμοῦ· ἡ δὲ ψυχὴ οὐκ ἔστι καθ' ἑαυτὴν ἰδίᾳ τοῦ σώματος, ἐφόσον ζῇ.

Ἔτι, οὐδὲν σῶμα κινεῖ μὴ κινούμενον· ἀλλ' ἡ ψυχὴ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κινεῖ μὴ κινουμένην.

Ἔτι, τοῦλάχιστον ὁ νοῦς, τί τῆς ψυχῆς ὧν, οὐκ ἔστι σῶμα· τὸ γὰρ νοεῖν οὐκ ἔστιν ἐνεργεῖα τινὸς σώματος.

Ἐντεῦθεν ἐν τῇ Σοφίᾳ ἐκ πρῶσώπου τῶν ἀφρόνων προβάλλεται, ὅτι „καπνὸς καὶ ἀνεμὸς ἔστιν ἐν ταῖς ῥίσις ἡμῶν, καὶ λόγος σπινθηρὸς πρὸς τὸ κινεῖν τὴν καρδίαν“, περὶ ψυχῆς τοῦτο λεγόντων.

85

LXVI. — Ὅτι ὁ νοῦς καὶ ἡ αἰσθησις οὐκ ἔστι ταῦτόν.

Καὶ τοῦτο δὲ τινες ὑπέλαβον· ἀλλ' ἀδύνατον. Ἡ μὲν γὰρ αἰσθησις ἐν πᾶσι τοῖς ζῴοις εὐρίσκεται, μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις νοῦν ἔχει.